

Миколайчук М.І.

ЗВО «Український католицький університет»

Гривчук Я.М.

ЗВО «Український католицький університет»

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙСЬКОВИХ ТА ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню соціального ставлення до військових та ветеранів в Україні та чинникам, які мають взаємозв'язок із соціальним ставленням, зокрема структурній організації особистості. Необхідність даного дослідження зумовлена збільшенням кількості ветеранів серед українського суспільства та різною поведінкою і взаємостосунками з ними, що має вплив та матиме після завершення війни на психологічне благополуччя військових та їх родин. Особливе ставлення до вразливих груп населення дослідники пов'язують в першу чергу з внутрішньоособистісними факторами людини, а не її вихованням чи культурними чинниками. Дане дослідження допомогло визначити основні чинники, що впливають на соціальне ставлення, зокрема: моральні та етичні переконання, стереотипи, особистий травматичний досвід, сприйняття ризиків, релігійні погляди, гендерні ролі, емпатія, співчуття, менталізація, соціальна ідентифікація, рівень освіти, сфера роботи, регіон проживання тощо, й емпірично проаналізувати частину з них.

У статті висвітлено результати анонімного опитування 206 респондентів з різних регіонів України та проаналізовано їх ставлення до ветеранів та діючих військовослужбовців. У результаті дослідження визначено, що люди з різним рівнем структурної організації особистості та різним рівнем менталізації неоднаково ставляться до військових. Кореляційний аналіз дозволив виявити зв'язок між показниками «тестування реальності» та «об'єктні стосунки» з нижчим рівнем упередженого ставлення до ветеранів українсько-російської війни за шкалою опитувальника атрибуцій. Порівняльний аналіз дозволив зробити висновки, що особи з вищим показником менталізації не героїзують військових, а мають більш диференційоване ставлення. Регресійний аналіз дозволив підтвердити, що регіон проживання не є визначальним в ставленні до військових та ветеранів, натомість визначальними є чинники: рівень об'єктних стосунків, співчуття, альтруїзм, вік та рівень освіти.

Ключові слова: ветерани російсько-української війни, соціальне ставлення до військових та ветеранів, структурна організація особистості, менталізація.

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну українці почали більше говорити про повагу та шанобливе ставлення до військовослужбовців. Згідно з даними опитування соціологічної групи «Рейтинг» 96% українців позитивно ставляться до воїнів [1]. Реклами, статті та будь-які інші медіа-продукти закликають дякувати та допомагати солдатам. Однак, за спостереженнями, у суспільстві відбувається багато процесів, що впливають на різне ставлення до військових, як героїзоване, так і байдуже чи осудливе. Наприклад, останнім часом можна помітити новини чи пости в соцмережах на кшталт: військового не впустили в ресторан [2] чи вагон [3], військового побили на вулиці [4] тощо.

Американський досвід показує, що сучасне суспільство часто наголошує на необхідності допомагати війську та солдатам, однак дуже рідко дає їм можливість висловитися перед широкою спільнотою. Повернувшись до цивільного життя, військові не знають, як далі жити, адже можуть стикатися із зневагою та упередженням у свою сторону.

Окрім інформаційно-психологічної операції Росії проти України, на соціальне ставлення до військових та ветеранів впливають соціально-психологічні чинники, такі як: моральні та етичні переконання, стереотипи, нарощені у суспільстві протягом століть, особистий травматичний досвід, сприйняття ризиків, релігійні погляди,

гендерні ролі, емпатія, співчуття, рівень менталізації, соціальна ідентифікація, визначені цінності, рівень освіти, сфера роботи тощо. Важливість емпіричного дослідження внутрішньоособистісних чинників соціального ставлення до військових та ветеранів зумовили вибір тематики даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальне ставлення до вразливих груп населення вивчається вже довгий час з різних підходів та сторін. Зокрема велику увагу цій темі почали надавати в кінці минулого століття в американських інститутах. Більшою мірою науковці орієнтувалися на вивчення особистості людини, аргументуючи тим, що упередження зазвичай можна узагальнити до всіх вразливих груп населення [5]. На цей час існують дві концепції, що пояснюють індивідуальні відмінності в упередженнях – правий авторитаризм (Right-Wing Authoritarianism, RWA) [8] та орієнтація на соціальне домінування (Social Dominance Orientation, SDO) [11]. За допомогою цих двох концепцій та когнітивних конструктів (потребами в пізнанні та в однозначності) можна також пояснити різне ставлення до окремої групи людей.

Попри те, що авторитаризм та соціальне домінування залишаються найбільшими причинами узагальнених упереджень, є припущення, що називати їх єдиними особистісними конструктами необхідними для пояснення індивідуальних відмінностей в узагальнених упередженнях -передчасно. Інші два чинники, які негативно корелюють з соціальним ставленням до окремих груп людей – емпатія та принципово моральне мислення [12]. А також досліджено, що структурна організація особистості, зокрема межова, корелює з макіавеллізмом [7], який своєю чергою має зв'язок з орієнтацією на соціальне домінування [8].

Окремою ланкою для вивчення є військові та ветерани, як вразлива група населення. Зокрема в Україні соціальне ставлення до військових вивчали: Марценюк Т., Квіт А., Дробот С., Гусак Н., Горбунова В., Карачевський А., Климчук В., Нетлюх Г., Романчук О, Гуменюк Я., Бойко О. У раніше проведених дослідженнях було з'ясовано, що на ставлення цивільного населення до ветеранів впливає чимало факторів, таких як: стать, раса, вік, військовий досвід та політична приналежність [11].

Американські ветерани повідомляють що стигма навколо ПТСР включає такі «ярлики» як: божевільний, холоднокровний, ненадійний, нестабільний тощо [12]. Інші дослідження свідчать про

те, що ветеранів часто сприймають стереотипно як замкнених, озлоблених, психічно хворих, депресивних або тих, які зловживають наркотиками та алкоголем [13]. Українське дослідження «Портрет ветерана» вказує, що 53,8% респондентів вважають, що «дуже ймовірно» у військових після завершення війни буде психоемоційна нестабільність та 38,2% респондентів вважають, що «скоріше ймовірно».

Через соціальні стереотипи колишні військові можуть стикатися і з безробіттям. Стереотипи та упередження, пов'язані з людьми з обмеженими можливостями, часто приписують ветеранам і є серйозною перешкодою для їх працевлаштування [14].

Постановка завдання. Мета статті – дослідження внутрішньоособистісних характеристик, зокрема, структурної організації особистості, як чинника соціального ставлення до військових та ветеранів російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи вищеописаний теоретичний матеріал, стає зрозуміло, що досі не з'ясовано, які чинники є визначальними у соціальному ставленні щодо різних груп населення, однак точно можна сказати, що першою чергою впливає не соціальні та культуральні чинники, а внутрішньоособистісні. Виходячи з цього, було поставлено завдання з'ясувати, як соціальне ставлення до військових та ветеранів взаємопов'язане зі структурною організацією особистості, а також як відрізняється соціальне ставлення у людей з різними рівнями менталізації. Для проведення такого дослідження було створено опитування в гугл-формі та поширено серед респондентів з різних регіонів України. Участь в дослідженні взяло 206 осіб віком від 25 до 70 років. Емпіричні дані було опрацьовано в програмі статистичного аналізу Jamovi. Для дослідження було обрано такі методики: Bell Object Relations and Reality Testing Inventory (BORRTI) (шкала структурної організації особистості, автор М. Бел (M. Bell), адаптація А.Козак); Light Triad Scale (шкала особистісних цінностей, автор Б. Кауфман (B. Kaufman), первинна адаптація була здійснена під час дослідження); Mentalization Questionnaire (MZQ) (шкала менталізації, автор М. Хаусберг (M. Hausberg) та ін., адаптація Х.Турецька, Б. Кунікевич); Attribution Questionnaire (AQ-27) (шкала упередженого ставлення, автор П. Корріган (P. Corrigan), первинна адаптація була здійснена під час дослідження). Для якісного дослідження використано низку відкритих запитань та проєктивний наратив.

Серед респондентів було 165 жінок, 40 чоловіків та одна особа вказала небінарну стать. Найбільше опитуваних вказували свій вік в діапазоні 25-44 років, найменше – 60-70 років. Дослідження охопило 21 область України, але найбільше респондентів були саме з центральної частини України (33%).

118 респондентів (57,6%) не мають у своїй родині військовослужбовців, 87 осіб (42,4%) вказали, що мають. Однак більша частина – 171 особа (83,4%) вказала, що мають військових серед знайомих або друзів, при цьому 34 респонденти (16,6%) не мають знайомих військових.

Щодо питань про упереджене ставлення до військовослужбовців, найбільша кількість респондентів продемонструвала низький рівень негативного ставлення – 59%. Якщо розглядати такий розподіл за регіонами, то 61% респондентів із західної частини України мають низький рівень упередженого ставлення до ветеранів та 1,3% високий рівень. Зі східних областей 57% опитуваних вказали про низьке упереджене ставлення та 28% про високе. Схожа кількість: 59% респондентів – високий рівень упередженого ставлення та 5% низький рівень з центрального регіону України. Опитувані з південних областей розділилися на 52% та 12%, які мають нижчий та вищий рівні упередженості відповідно.

Перевірка гіпотези про зв'язок між показниками структурної організації особистості та ставленням до військових здійснювалась за допомогою кореляційного аналізу. Результат, за показником рангової кореляції Спірмена, показав пряму значущу кореляцію показників тестування реальності ($r=0,188$, $p<0,05$) та об'єктних стосунків ($r=0,201$, $p<0,05$), які вимірювалися методикою BORRTI, зі ставленням українців до ветеранів українсько-російської війни (інтегральний показник п'яти шкал на упереджене ставлення до колишнього військового та три (обернені) на позитивне та співчутливе ставлення). Відповідно чим вищий рівень тестування реальності та об'єктних стосунків, тим менш негативне ставлення демонструють респонденти. Тобто позитивне ставлення до військових домінує у людей з невротичною структурою особистості. Згідно з теорією Мелані Кляйн об'єктні стосунки – це внутрішня психічна структура, яка формується в результаті ранніх стосунків з важливими фігурами для дитини. Цей ранній досвід формує сприйняття стосунків протягом усього життя, впливає на поведінку людини у відносинах та те, як людина відчуває себе у контакті з іншими. Тобто теплий досвід взаємодії

з батьками в дитинстві та здатність особи оцінювати відповідність між її сприйняттям реальності та фактичною реальністю, визначають наскільки вона переживатиме почуття страху, сорому та злості до ветерана. Результати також узгоджуються з дослідженням А. Ланг (A. Lang) [9], де встановлено взаємозв'язок між соціальним ставленням та межевою структурою особистості.

Згідно з результатами перевірки другої гіпотези: чим нижчий рівень менталізації в особі, тим краще вона ставиться до військового, було встановлено статистично значну пряму кореляцію між соціальним ставленням до військовослужбовців та рівнем менталізації ($r=0,196$, $p<0,05$), а також рівнем об'єктних стосунків ($r=0,245$, $p<0,05$). Порівняльний аналіз між групами за рівнем менталізації, згідно критерію Фішера, дозволив стверджувати про наявність значущих відмінностей у ставленні до військових ($p=0,039$). Середнє значення рівня менталізації у тих респондентів, хто героїзує військових дещо вище ніж у тих, хто боїться та уникає їх та вище, ніж в тих, хто вважає військових звичайними людьми, зі своїми плюсами та мінусами.

Завдяки контент-аналізу, ми проаналізували відкриті відповіді учасників щодо їх особистого ставлення до військовослужбовців. Було отримано 76 відкритих відповідей і поділено їх на чотири групи: 1) особи, які героїзують військових – «всі військові герої і ми маємо всіх поважати»; 2) особи, які вважають, що всі військові – звичайні люди, кожен має як хороші сторони, так і негативні; 3) особи, які упереджено негативно ставляться до військових («часто в стані алкогольного сп'яніння, або поведуться неадекватно»); 4) особи, які переживають страх, або сором стосовно військових (через те, що самі не воюють, мали власний травматичний досвід у взаємодії з військовими або вважають, що військові мають психічні порушення, які можуть бути небезпечними тощо).

До першої групи – героїзації військових, належать 58% осіб з середнім рівнем менталізації та 41% з нижчим. До другої групи осіб, які в першу чергу вважають військових звичайними людьми, належать 33% з вищим рівнем, 56% з середнім та 11% з нижчим рівнями. У третій групі: по 20% осіб з вищим та нижчим рівнями менталізації та 60% середнього рівня. Найбільше осіб з середнім рівнем менталізації належать до четвертої категорії, тобто мають страх або сором стосовно військових, намагаються уникати їх. Загалом четверта категорія складається з найбільшої кількості

осіб – 30: 10% (3 особи) з вищим рівнем менталізації, 63% (19 осіб) з середнім рівнем та 27% (8 осіб) з нижчим рівнем.

Менталізація охоплює здатність розмірковувати над власним внутрішнім досвідом і переживаннями інших, осмислювати їх, особливо у взаємостосунках. Таким чином, чим більше особа здатна до рефлексій, інтерпретацій думок, почуттів та поведінки (як своєї, так й інших), тим більш диференційоване ставлення вона може мати до певних груп населення. Так, порівняльний аналіз показав нам, що особи з вищим показником менталізації не героїзують військових, натомість переживають страх через особистий невдалий досвід спілкування з військовими або ветеранами, чи сором через те, що сама не воює або докладає менше зусиль для перемоги. Також особи з вищим рівнем менталізації мають упереджене ставлення, якщо військовий в стані алкогольного сп'яніння чи під дією інших психоактивних речовин.

Також було здійснено регресійний аналіз, результати якого показали, що у соціальному ставленні до військових та ветеранів мінливість змінної визначається чималою кількістю різних показників, зокрема: віком, регіоном проживання, рівнем освіти, тестуванням реальності, об'єктивними стосунками, співчуттям, альтруїзмом, емпатією, менталізацією.

Такий результат узгоджується з теоріями про соціальні чинники, що впливають на ставлення до військових.

Оскільки регіон проживання досліджуваних став одним з показників, що визначає мінливість змінних рівня небезпеки та рівня страху, було проведено порівняльний аналіз досліджуваних з різних регіонів України та рівнем соціального ставлення до ветеранів. Порівняльний аналіз за критерієм Фішера ($p=0,29$) свідчить про відсутність відмінностей у соціальному ставленні між досліджуваними з різних регіонів.

Стосовно вікових відмінностей, то було виявлено, що вік є одним з визначних показників у соціальному ставленні до військових та ветеранів. Менш упереджене та більш диференційоване ставлення вище у людей, чий віковий показник

вищий. Це ж підтверджено і в зарубіжних дослідженнях. Зокрема, в американському суспільстві більш літні респонденти перебільшують свою реальну підтримку охорони здоров'я ветеранів, а молодші респонденти перебільшують своє бажання соціальної взаємодії з ветеранами [10].

Проводячи дослідження, не було встановлено зв'язку між соціальним ставленням до ветеранів та переконань щодо військових з рівнем емпатії ($r=-0,061$). Хоч дослідження Б. Альтмеєр (B. Altemeyer) підтвердило, що емпатія та принципово моральне мислення пов'язані із загальним упередженням негативно [6]. Також не було встановлено зв'язку особливостей ставлення з рівнями особистісного альтруїзму та співчуття. Ці результати свідчать про необхідність перевірки результатів дослідження на більшій вибірці.

Висновки. За результатами дослідження на соціальне ставлення має вплив не культурні впливи чи виховання людини, а її внутрішньоособистісні чинники, зокрема: рівень структурної організації особистості та менталізація. Було з'ясовано, що особа з невротичним рівнем організації особистості буде більш прихильно ставитися до військових та ветеранів ніж особа з межевим рівнем. Досвід надійної, позитивної взаємодії з батьками та іншими значущими людьми в дитинстві визначає, чи буде особа відчувати страх, сором або агресію до ветеранів та військовослужбовців у дорослому віці, а захисні механізми та страх злиття зумовлюють особливе ставлення до окремої групи осіб. Здатність особи оцінювати об'єктивну реальність («тестування реальності») теж визначає, наскільки небезпечним буде вона вважати ветерана. Крім того, чим більше особа здатна до роздумів та рефлексій, тим більш диференційоване ставлення вона має до військових та менше героїзує їх.

Окрім описаних аспектів дане дослідження однозначно має перспективи. Зокрема в подальших дослідженнях варто охопити більше респондентів зі східного та південного регіонів, а також звернути увагу на інші чинники, що можуть впливати на соціальне ставлення до військових, як от особистий травматичний досвід.

Список літератури:

1. Рейтинг. Десяте загальнонаціональне опитування: ідеологічні маркери війни. (27 квітня 2022 р.) URL: <http://surl.li/uihsb> (Дата звернення: 28.05. 2024)
2. Уніан. У Дніпрі скандал: українського захисника не пустили у ресторан через військову форму. URL: <https://www.unian.ua/society/u-dnipri-skandal-ukrajinskogo-zahisnika-ne-pustili-u-restoran-cherez-viyskovu-formu-novini-dnipra-12276285.html> (Дата звернення: 28.05 2024)

3. Українська правда. Військовий з собакою усю дорогу простояв у тамбурі "Інтерсіті": що сталося. URL:<https://life.pravda.com.ua/society/viyskovogo-yakiy-jihav-z-sobakoju-ne-pustili-u-vagon-intersiti-detali-300759/> (Дата звернення: 28.05 2024)
4. Укрінформ. Побиття військового у Мукачевому: поліція затримала двох чоловіків. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3830621-pobitta-vijskovogo-u-mukacevomu-policia-zatrimala-dvoh-colovikiv.html> (Дата звернення: 28.05 2024)
5. Allport Gordon W. The nature of prejudice. Addison-Wesley. 1954.
6. Altemeyer B. Highly dominating, highly authoritarian personalities. The Journal of Social Psychology. 2004. № 4. P. 421–447.
7. Bordieri J. E., Drehmer D. E. Vietnam Veterans: Fighting the Employment War. Journal of Applied Social Psychology. 1984. №4. P. 341–347.
8. Kleykamp M. et al. Who Supports U.S. Veterans and Who Exaggerates Their Support? Armed Forces & Society. 2018. № 1. 2018. P. 92–115.
9. Lang A. Borderline Personality Organization predicts Machiavellian interpersonal tactics. Personality and Individual Differences. 2015. №80. P. 28–31.
10. McFarland S. Authoritarianism, Social Dominance, and Other Roots of Generalized Prejudice: Psychological Roots of Generalized Prejudice. Political Psychology. 2010. № 3. p.453–477.
11. Motl T.C. et al. Stereotyping of student service members and Veterans on a university campus in the U.S. Military Psychology. 2022. № 5. 3. 604–615.
12. Mittal D. et al. Stigma associated with PTSD: Perceptions of treatment seeking combat veterans. Psychiatric Rehabilitation Journal. 2013. №2. P. 86–92.
13. Sidanius J., Pratto F. Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression. Cambridge University Press. 2001. 403p.
14. Stone D. L., A. Colella. A Model of Factors Affecting the Treatment of Disabled Individuals in Organizations. The Academy of Management Review. 1996. №2. P. 352–401.

Mykolaychuk M.I., Hryvchuk Ya.M. STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE PERSONALITY AS A FACTOR OF SOCIAL ATTITUDES TOWARDS THE MILITARY AND VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article is devoted to the study of social attitudes towards the military and veterans in Ukraine and the factors that are interrelated with social attitudes, in particular, the structural organization of the personality. The need for this study is due to the increasing number of veterans in Ukrainian society and the different behavior and attitudes towards them, which has and will have an impact on the psychological well-being of the military and their families after the war. The researchers attribute special treatment of vulnerable groups of the population primarily to intrapersonal factors of a person, not to his or her upbringing or cultural factors.

This study helped to identify the main factors that influence social attitudes, including moral and ethical beliefs, stereotypes, personal traumatic experience, risk perception, religious views, gender roles, empathy, compassion, mentalization, social identification, level of education, field of work, region of residence, etc. and to empirically analyze some of them.

The article highlights the results of an anonymous survey of 206 respondents from different regions of Ukraine and analyzes their attitudes towards veterans and active military personnel. The study found that people with different levels of structural organization of personality and different levels of mentality have different attitudes towards the military. The correlation analysis revealed a connection between the indicators of «reality testing» and «object relations» with a lower level of prejudice against veterans of the Ukrainian-Russian war according to the scale of the Attribution Questionnaire. Comparative analysis has led to the conclusion that people with a higher level of mentalization do not heroize the military, but have a more differentiated attitude. The regression analysis confirmed that the region of residence is not a determining factor in attitudes toward the military and veterans, but rather the following factors: the level of object relations, compassion, altruism, age, and level of education.

Key words: *veterans of the Russian-Ukrainian war, social attitudes towards the military and veterans, structural organization of personality, mentalization.*